

ка нема никакво перазбирање. Впрочем, проф. Полјански, пред да ги напише овие зборови би можел да ги консултира нашите архивски материјали. Тогаш би се уверил на лице место како стојат работите. Во продолжение тој тврди дека „не може да се добие увид кој е автор на односниот расказ и каде истиот може да се најде.“ Зачудувачки звучат овие зборови на проф. Полјански. Познато е дека една народна творба нема автор. Зарем тоа проф. Полјански не го знае?(!)

На крајот не би сакал да давам заклучок во стилот на проф.

Полјански, нешто што многу лесно можам да го сторам, но тоа не одговара на моето достоинство. Само можам да зажалам што оваа постапка на проф. Полјански ќе остане во анализите на нашата критика како крајно тенденциозен и промашен обид да се дисквалификуваат една личност и неговите трудови, и тоа само затоа што таа личност ја имала смелоста да искаже неколку добронамерни и ситни забелешки на адреса на еден негов труд.

Танас ВРАЖИНОВСКИ

Славчо НИКОЛОВСКИ — Бојан МИТОВ

КРИВА ПАЛАНКА, Скопје, 1970, стр. 134, во издание на Собранието Крива Паланка, Заедница за издавачка дејност НИП „Нова Македонија“ — Скопје.

По повод 25-годишнината од Првото заседание на АСНОМ и ослободувањето на Крива Паланка, Собранието на општината Крива Паланка „решило да се издаде монографија на градот и Општината“ и ја издало. Книгава е пред нас.

I

ПРИКАЗ НА КНИГАТА

Оваа книга со мал формат содржи вкупно 134 страници. До XIII страница книгата е пагинирана со римски броеви. Таа содржи Увод (предговор?) напишан од Спирко Стојчевски тогашен претседател (1969 г.) на Собранието на општината Крива Паланка. Главниот текст поместен на

112 страница е напишан од авторите чишто имиња се наоѓаат на вообичаено место во книгата.

Текстот во книгата е поделен на шест поглавја со следниве наслови: I по трагите на минатото (1—38); II од неодамнешното минато (39—57); III преобразба на Крива Паланка (58—83); IV можности за одмор и рекреација (84—96); V образование, култура и здравство (97—106); и VI движење на населението (107—111).

На 113 и 114 страница е поместено резиме на англиски јазик, а од 115 до 117 страница резиме на француски јазик.

На страница 118 е даден список на „извори на литературата“ (sic!).

Заради критичкиот осврт што попатаму ќе го дадеме на оваа книга нужно е да ја препишеме на ова место и листата на „из-

вори на литература“ за да ја дадеме на увид на интересните за оваа книга и за овој наш напис што се однесува на неа.

Еве го тој список:

1. Историја на македонскиот народ, том I, II и III, Скопје, 1969.

2. Историски архив на КПМ, том II, книга I и II, Култура, Скопје, 1969.

3. АСНОМ — зборник на документи, Институтот за национална историја, Скопје, 1964.

4. Споменици на културата во НР Македонија, НИП Нова Македонија, Скопје, 1961.

5. Апостолски М.: Од Кожув до Богомила и Козјак, Скопје, 1959.

6. Цеков Д., Третата македонска ударна бригада и Косовскиот одред до средината на мај 1944 година, Куманово, 1969 год.

7. Цеков Д. „Кумановска околица во НОБ, Куманово, 1969.

8. Даскалов П., Географска монографија на Крива Паланка, Скопје, 1963.

9. Кондев Т., Осоговијата, Скопје, 1963.

10. Катарџиев И., Ајдутското движење и Карпошовото востание во XVII век, Скопје, 1958.

11. Костиќ К., Наши нови градови на југу, Београд, 1922.

12. Хаџи Васиљевиќ Ј., Јужна стара Србија, Београд, 1909.

13. Македонски М., Спомени, Софија, 1925.

На крајот е дадена содржината на книгата (наслови и поднаслови), за пак да се повтори „извори на литературата“.

Книгата е илустрирана со фотографии во црно-бела техника на

број 26. На фотографиите е прикажана панорама на градот Крива Паланка, фотографии од НОВ и од социјалистичкиот развој на Кривопаланечкиот крај. Кога ќе се земе предвид дека фотографиите зафаќаат „речи си“, 26 страници и дека чиста белина има 25 страници (Печатарска техника!) што прави вкупно 51 страница без текст, и кога овие ќе се одземат од вкупно 112 страници текст, тогаш на монографијата Крива Паланка ќе ѝ остане чисто само околу 60 страници текст (не сметајќи го резимето, содржината и списокот на изворите и литературата (6) страници. Во авторски табаци тоа изнесува нешто помалку од 5.

Во глава I („По трагите на минатото“), веднаш по насловот се наброени населените места на подрачјето на општината Крива Паланка. Заедно со градот нивниот број изнесува 52. Потоа, како поднаслов во оваа глава доаѓа: „Географски податоци“ (стр. 5—7), а по овој поднаслов е поместен поднасловот: „Ова подрачје пред основањето на Крива Паланка“ (9). Во поднасловот: „Настанок“ обележано е основањето на Крива Паланка, односно турската тврдина во 1633 година, околу која постепено се создала населбата што во своите патописни белешки ја спомнува во втората половина од XVII век и познатиот патописец Евлија Челебија. Натаму, на една страница (14—15), се зборува за востанието на Карпош, за потоа од 16 страници авторите да го обработуваат „Развојот на занаетчиството и трговијата во овој крај“ (16—20) Овој дел зафаќа и најмногу простор одбележувајќи ги во него занаетите што се ка-

рактеристични за турските касабии, каква што била и Крива Паланка. Ами Буе, францускиот патописец, спомнува во четвртата деценија од XIX век за обработувањето на железито и правењето од него најразлични предмети во Крива Паланка. Развојот на трговијата е особено видлив во втората половина на XIX век, кога Крива Паланка според „една официјална турска статистика од 1876 г.“ имала 249 дуќани, повеќе отколку соседните градови Кратово и Кочани поодделно. Особено голема важност за трговијата (и транзитната) имал патот што поминува низ Крива Паланка кон исток преку преминот „Деве Баг’р“ (Деве Баир) за Бугарија. По овој пат врвеле карвани од добиток натоварен со стока, како и жив добиток наменет за снабдување со месо на потрошувачките центри на балканскиот дел од Турција па дури до Цариград, како и за снабдување на турската војска. По ослободувањето на Бугарија (1878) овој трговски пат постепено бил напуштен заради непогодната конфигурација на теренот низ кој поминувал, а трговската стока од овој крај, наменета за Цариград, одела преку Куманово и Скопје (секако користејќи го железничкиот транспорт од Куманово, односно од Скопје).

Печалбарството на населението од овој печалбарски крај е обработено на околу една страница (21—22).

Во „националната и културно-просветна преродба“ во Кривопаланечкиот крај бил „Јоаким даскал Крчовски“, кој „како свештеник и прв народен учител“ престојувал во Крива Паланка во првите децении од XIX век. Во ши-

рењето на просветата и културата во овој крај, како и воспоставување врски и со надворешниот свет, имал забележлива улога манастирот Св. „Јоаким Осоговски“.

На стр. 30 и 31 дадени се податоци за бројот на населението во градот Крива Паланка, почнувајќи од 1859 година, кога имало 3.500 жители, а во 1931 година овој број се намалил на 1686 лица.

Сосема накусо се прикажани политичките и црковно-просветните пропаганди во Кривопаланечко каде што имало остри судрувања меѓу приврзаниците на великобугарската и великосрпската пропаганда.

За воените дејства во Балканските војни на овој сектор од фронтот напишани се околу две страници, а Првата светска војна, речиси, само е спомната. Периодот меѓу двете светски војни е обработен на 3 страници.

Во историскиот текст на книгата најголем дел е посветен на глава втора што носи наслов: „Од недамнешното минато“. На околу 14 страници обработена е нелегалната активност против фашистичкиот бугарски окупатор. Прикажан е непосредниот контакт и соработка во НОД на антифашистичките сили со таквите на Кумановско-козјачкиот терен, со Кратовски и со соседниот регион во Србија каде што НОД и НОВ беа особено развиени. Прикажани се и борбите што ги воделе на овој терен партизанските единици од НОВ на Македонија против четничките формации на Дража Михајловиќ и против окупаторските војски. Во текот на НОВ од Кривопаланечкиот крај загинале 134 борци, а биле убиени од окупаторот 69 невини луѓе.

Простанатиот дел од книгата ги изнесува стопанскиот и културно-просветниот повоен развој; состојбата во здравството, рекреацијата на населението; неговиот нараснат животен стандард. Од овој дел се гледа дека во Крива Паланка се создадени индустриски објекти за декоративни ткаенини, за преработка на дрво и др., а дека се извршени геолошки истражувања и наскоро се очекува експлоатација на руди за обоени метали. Она што особено прави силен впечаток тоа е развојот на образованието во овој крај. Додека пред Војната околу 80% од населението било неписмено, по Војната, само во учебната 1968/69 година, завршиле осумгодишно образование 413 ученици. Прва генерација со завршена гимназија и матура криво-паланечката гимназија дала во учебната 1963/64 година, кога нејзиниот број изнесувал 63 матуранти. Веќе во 1968/69 година бројот на матурантите е речиси двојно зголемен.

Импозантна е и бројката на високошколските кадри од најразлични профили што по војната се вклучиле во стопанството и во културно-просветниот развој на Општината. Додека пред војната во овој крај имало само 5 лица со високо образование, по оваа војна во 1969 година бројот на лицата со високо и више образование изнесува 112, а со средно 293.

II

КРИТИЧКИ ОСВРТ

Со ослободувањето на дел од Македонија и со неговото конституирање во социјалистичка република, рамноправна членка на СФРЈ се создадоа неисцрпни можности за сестран развој на сите релации од животот и дејноста на македонскиот народ и на народностите што живеат со него. Во своето материјално и духовно збогатување се стигна и дотаму, особено во условите на развојот на самоуправното социјалистичко општество, што речиси, секоја комуна настојуваше да излезе од анонимност преку пишување монографии, во кои ќе се изнесе минатото и ќе се дадат на видело резултатите од повоените постигања. Овие амбиции и потребите од ваков вид се наполно разбирливи кога се има предвид суровото минато на овој дел од Балканот и ненаклонетата историска судбина на македонскиот народ што ја населува Македонија. Притаените некогаш сознанија, понекогаш и јавно манифестирани (но најмалку пишувани збор); потенцијалните субјективни можности, секогаш сопирани од ненародните режими да се реализираат низ пишувани текст во кој ќе се внесе вистината, реалноста и сопственоста, мораа да најдат излив преку генерации кои создаваат во слобода.

Монографијата која носи наслов КРИВА ПАЛАНКА, што на кусо ја прикажавме во првиот дел од нашиов прилог, донекаде задоволна една потреба на Криво-паланечко. Авторите на монографијата вложиле труд според своите субјективни можности и

објективните услови што ги имале во времето кога ја пишувале оваа монографија. Нивниот напор заслужува пофалба, а делот од монографијата во кој е прикажан повоениот развој на Крива Паланка треба да се истакне како успешен. Но покрај своите позитивни страни монографијата има и свои недостатоци, празнини, пропусти, методолошки недоследности и извесни материјални (фактографски) неточности. Ќе тргнеме по ред, почнувајќи уште од нејзиниот наслов.

Насловот гласи: „Крива Паланка“, а на внатрешната корица уште стои „монографија“. Дали е тоа монографија, кога се има предвид дека во неа се опфатени 52 населени места, заедно со градот. (Види го списокот на населените места на стр. 3 од монографијата.) За ова прашање требало да размислат авторите.

Што се однесува до конструкцијата на трудот, веднаш може да се констатира дека распоредот на материјата во поглавјата и поднасловите е испревртен, така што нема последователност во искажувањето на еднородна материја што е блиска по содржина.

Така на пр.: Што треба да означува првиот текст од околу десетина редови под кој стои дека го напишале авторите? (стр. VII). Дали е тоа предговор, дали е увод — што ли е? Ако е предговор зошто го пишуваат авторите, кога веќе за тоа пишува издавачот, односно претседателот на Собранието за издавачот. Ако тој краток текст е увод тогаш во што нè воведува? Од уводот секако се очекува нешто да се каже што ќе нè воведе на непосреден начин во она што следува како главен

текст на напишаното дело; што ќе не заинтригува и заинтересира да го свртиме нашето внимание кон содржината што ќе уследи во книгата. Се очекува да се кажат мотивите, да се истакнат потребите, да се посочат целите, да се набележат тешкотиите, пречките со кои се среќава авторот и сл. Ако овој краток текст, за кој станува збор е увод, тој ниту по содржина, ниту по простор одговара на увод. Уводот треба да уследи по предговорот, ако има и увод и предговор, во почетокот на книгата. Во овој случај, предворот, што е напишан од Стојчевски, стои на второ место и според својата содржина повеќе личи на увод. Впрочем, нема ништо во првиот текст што не е внесено во вториот. Зошто се пишувани тогаш два текста?

Во глава I со наслов: „По трагите на минатото“, веднаш како прв поднаслов стои: „Географски податоци“! Секој би се запрашал со право: „Дали Географските податоци се траги на минатото“? Сметаме дека во конструкциската поставеност не му е местото тука на овој поднаслов. Не им е местото тука ниту на историските податоци што се подведени под овој наслов.

Потоа, меѓу другите, стојат вака подредени и овие поднаслови: „Развој на занаетчиството и трговијата“, „Сточарски населби“, „Печалбарство“, па потоа „Национална и културно-просветна преродба“ (Прашање за дискусија е дали прво треба да стои „национална“, а потоа „културно просветна“ преродба, или обратно кога се има предвид кое од што произлегува). Потоа доаѓа поднасловот „Проек-

тирање на железница“, па „Турските насилства продолжуваат“, за потоа да дојде поднасловот „Население“! Од вака распоредениот материјал веќе е видливо пореметувањето што не е пожелано во ваков вид на монографија.

Малку е необично и тоа што под поднасловот: „Угостителство и туризам“ се поместени културно-историските споменици од овој регион, како на пример манастирот Св. Никола во с. Псача и манастирот Св. Јоаким Осоговски. Можеби ќе беше вред ваквото нивно лоцирање во книгата, ако не се зборува за нивното настанување, опис на нивните димензии, давање оценка за нивната историска и уметничка вредност и сл. И наместо овој текст за нив да е поместен во историскиот дел од трудот во средновековието, се става во периодот по Втората светска војна.

Во книгата има и извесни фактографски неточности што овдека ќе ги споменеме. Така, на пр., на стр. X во втората колона од текстот стои дека во Општината Кривопаланечка има 51 населено место, а според списокот на населените места што е поместен на стр. 3 излегува дека има едно населено место повеќе.

На стр. 7. во последната реченица се тврди дека: „Со победата на Турците на реката Марица 1371 година, ова подрачје (се мисли на Кривопаланечко), како и цела Македонија минале под нивна власт“. Владеењето на браќата Дејановци воопшто не е ни спомнато, иако е тоа мошне значајно за овој период од средновековната историја на Македонија.

На стр. 37 за Кратовскиот „војвода“ Мино Станковиќ се вели де-

ка водел чета од 50 луѓе облечени во овчеполска носија. Навистина Мино водел постојана чета, но таа броела 18 лица и била униформисана во црна четничка униформа. Четниците имале статус на привремени жандарми и примале месечна плата. Оние што биле во „цивилна“ облека, таканаречени милиција биле мобилизирани само во специјални случаи (гонеење комити, парадирање на пригодни празници, рутинска смотра и сл.). На истата страница авторите пишуваат дека иницијатор за формирање „организација за борба против бугарските бандити“ во Крива Паланка бил „некојси Глигор Циклев, учител од Свети Николе“. Ова не е точно, а точно е дека иницијатор за создавањето на ова „Удружење“ бил Живоин (Жика) Лазик, тогашен началник на Одделението за државна безбедност при Министерството на внатрешните работи на Кралството СХС и Михаило Каламатија од Штип. Глигор Циклев, е роден и пораснат во с. Горни Стубол, Кратовско, а како четнички војвода се преселува во Свети Николе. Тој, бидејќи, речиси, не бил писмен, никогаш ниту бил, ниту можел да биде учител, како што стои на оваа страница напишано од авторите.

Во резимеата дадени на англиски и на француски јазик на крајот на книгата, кои секако се наменети за читателите од туѓи јазични подрачја, не би требало да се допуштат грешки и произволности што ќе го осиромашат и сведат на примитивно ниво јазикот (овде се однесува, пред сè на францускиот јазик). Моето знаење на овој јазик е скромно, но кога

и јас, само во првиот пасус ги уочив направените грешки, тогаш не е тешко да се претпостави што за овој текст ќе помисли Французин, а што евентуално ќе заклучи за целата монографија, поаѓајќи од овој текст?

Еве ги моите забелешки:

Ред 1. Наместо *se trouve* многу подобро е да се каже *est située*.

Ред 2. Наместо *Macedonie* треба да стои *Macedoine* (ова е веќе покрупна грешка).

Ред 4. и 5., каде што сака да се каже дека „овие планински реки ги собираат водите од многубројните потоци...“, ако се преведе францускиот текст на македонски јазик дословно би значело: „планинските реки ги собираат бањите...“ Од францускиот збор *l'eau* (вода) не постои множина со исто значење.

Ред 7 што му е тоа „forerts“?

Ред 9. Зборот *Ruen* секако дека Французинот нема да го прочита како *Ruen*. Затоа требало прво да се напише *Rouén*, а во заграда *Ruen*.

Ред 10. (*Sultan pete?*).

Стр. 116 ред 11. За фабрика подобар е францускиот збор *l'usine*, односно *la fabrique*, како што е напишано во резимето.

На стр. 116 ред 15. Зборовите: *differentes variétés* никако не значат „разни сорти“ (врсти), како што авторот на овој француски текст сакал да се искаже. Дословно преведени овие зборови на македонски јазик значат: разни разновидности. Врста е на француски јазик *la sorte*.

Иако авторите уште во почетокот нагласуваат дека книгата има популарен карактер, оваа изјава не треба да го правда нејзи-

ното осиромашување од аспект на историската содржина. Зашто и покрај тоа што е Крива Паланка релативно нова населба, таа има прилично богато минато исполнето со настани по нејзиното основање. Некои села од нејзината сегашна општина имаат потекло од подалечното историско минато (Псача на пр.). За тоа ни укажуваат културно-историските споменици. Требало да се консултираат средновековните извори што се објавени и од нив да се користи она што се однесува на овој регион.

Што се однесува до турскиот период секој со право би очекувал во реконструкцијата на минатото на овој регион да му биде посветено посебно внимание на ајдутството како од постариот така и од најновиот турски период. Ниту со еден збор не е спомната Румена војвода која е родум од Ѓушево и која крстосувала со својата ајдутска чета низ Осоговијата и имала свој побратим кој бил родум од Кривопаланечко. За тоа има објавено податоци од кратовецот Ефрем Каранов.

На Карпушовото востание, речиси не му е ни посветено внимание и покрај тоа што се знае дека неговото упориште на отпор против Турците токму му била Крива Паланка. За Карпушовото движење се објавени неколку работи, а е одбранета и докторска дисертација на Филозофскиот факултет во Скопје од Душанка Божаниќ-Лукач.

За дервенциството исто така има книга од д-р Александар Стојановски. Авторите можеле да ја користат книгата уште како ракопис бидејќи тоа е докторска дисертација на авторот Стојановски.

Ова било нужно дотолку што имало дервеншии на премините од Кривоаланечко, кадешто имало и голем број ајдути во турскиот период. Революционерното ослободително движење на македонскиот народ кон крајот на XIX и почетокот на XX век има свое посебно место и во Кривоаланечко со свои светли ликови на револуционери, со смели подвизи на борци. Никаде не е спомнат Стоил Антов, централист и социјалист, родум од Крива Паланка, извесно време учител во Кратово. Таму тој развива револуционерна дејност, бил ранет во еден судир со турската власт а потоа осуден на затвор.

За аграрно-правните односи, за турскиот чифчиски систем не е кажано ништо. Постојат прилично богати архивски податоци (не објавени) за чифлиците што ги поседувал во Кривоаланечко Хусни (Јусни)-бег од Кратово. Овие чифлици зафаќале стотини декари површина најплодна земја околу Крива Река.

За борбите во Првата балканска војна, а особено во Меѓусојузничката кои се воделе на секторот од фронтот што поминувал низ Кривоаланечко ни од далеку не е речено она што треба да се каже а особено да се подвлечат специфичностите што се сврзани и за овие борби и за овој крај.

За комитските акции, што имат провокативен карактер уште во Првата светска војна, а што се едно од повеќето зла за македонскиот народ воопшто и посебно од Кривоаланечко, не е ниту спомнато. Тоа се специфичности за овој крај, за она време преку

кои авторите не требало да поминат, а да не ги одбележат.

Крива Паланка има прилично динамичен политички живот меѓу двете светски војни. На изборите за Конституантат 1920 година избирачите од тој крај масовно гласале за Комунистичката партија на Југославија. Таму била доста јака и Демократската партија. Предизборните борби прилично се остри меѓу радикалите и демократите. Во стенографските белешки од седниците на Народната скупштина во Белград во тоа време има материјали и за Крива Паланка.

Печалбарството, што беше еден од специфичните белези за Кривоаланечкиот крај, како во турскиот понов период, така и во периодот меѓу двете светски војни, ни од далеку не е обработено. Ако тоа беше прикажано во своите реални тогашни димензии, во тој случај уште порелјефно ќе отскокнуваше сегашниов развој на овој пасивен крај со крупните резултати што ги постигнува во сите гранки од дејноста.

Авторите употребиле оскудна литература за пишувачењето на книгата. Тие немаат свој критички став спрема некои користени книги во кои на места има едностранчиви гледања по извесни прашања од историјата на македонскиот народ.

Дел од изнесениот материјал во книгата по сè изгледа дека е добиен по пат на анкетање на луѓе. Никаде не се спомнати имињата на анкетираниите лица со нужните податоци што се земаат при собирање на материјали по пат на анкети. Се забележува де-

ка токму податоците добиени на овој начин се и несигурни и неточни.

Во заклучок на сето ова што дотука го изнесовме, можеме да кажеме дека користа што се има од објавувањето на ваков вид литература со историска содржина би била уште поголема ако е пи-

шувана врз научна основа со подбрана материја и со нужна научна акрибија.

При евентуално второ проширено и дополнето издание на овој труд да се надеваме дека ова ќе се има предвид.

Алекасндар АПОСТОЛОВ

Дамјан ЛЕПЧЕСКИ

Др. ВОЈО КУШЕВСКИ, ЈОРДАН ДИМЕВСКИ, ТРПКО ПАНГОВСКИ,
ЦВЕТАН БЕЛИЧАНЕЦ:

ИСТОРИЈА ЗА I КЛАС НА СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ¹⁾

(за гимназиите)

(Просветно дело — 1974 година)

Усогласеноста на учебникот со наставната програма

Учебникот по историја, под горниот наслов, од наведените автори, е наменет за работа според наставната програма по историја, што е во примена во гимназиите во СРМ од 1974/75 учебна година. Всушност, учебникот е модифициран и приспособуван, со подобрувања од квалитетна природа, за фонд од 2 часа неделно, од учебникот по историја што беше пред тоа во употреба за фонд од 3 часа неделно.²⁾

Овој учебник го содржи наставниот материјал предвиден со наставната програма што е денеска во примена во I клас гимназија во СРМ. На прашањето: „Дали

учебникот е работен според наставната програма — дали ја проширува или стеснува“?, девет анкетирани професори даваат одговор дека учебникот е работен според наставната програма и дека ја проширува наставната програма. Имено учебникот, за кого станува збор, содржи 253 страници односно само 10 страници е помал од учебникот што беше во употреба од 1971 година, за фонд од 3 часа неделно.

Еден од анкетираниите практичари во врска со обемот на учебникот бележи: „Премногу објаснувања се даваат за родовските заднини“, „Материјалот за културните народи е невозможно да се предаде за 1 час“, „Материјалот за

1) За изготвување на овој приказ користени се материјали од 12 анкетирани професори по историја што се служеле со учебникот во 12 гимназии во СРМ, во учебната 1974/75 година. Анкетираниите листови ги изготви РЗУОВ.

2) Од наведените автори, за I клас гимназија со фонд од 3 часа неделно, претходно беше во употреба учебник по историја, во издание на „Просветно дело“ од 1971 година.